

Bericht uit Wenen

Naar aanleiding van de kunstbeurs Viennacontemporary trok kunstcriticus/curator Jurriaan Benschop naar Wenen. Hij bezocht niet alleen de beurs, maar ook het parallelle programma en een aantal kunstenaarsstudio's. Zijn reflecties over zijn bezoek kan u hieronder lezen.

I Rachel Whitereads 'Mahnmal' op de Judenplatz in Wenen wordt wel de naamloze bibliotheek genoemd. De rijen stenen boeken rondom het gebouw zijn niet met hun rug, maar met hun bladzijden naar buiten gekeerd. Het monument is hermetisch, laat geen mensen toe – alleen in verbeelding kan men naar binnen. Het is de negatieve ruimte die Whiteread in deze en andere sculpturen tevoorschijn brengt.

Het is veelbetekend dat Whiteread het boek als bouwsteen koos. Stenen boeken die aan uitgeroemde verhalen memoreren. Boeken zijn belangrijk als getuigenis van de holocaust, denk aan schrijvers als Primo Levi of Imre Kertész. Ze verbinden een individueel perspectief met wereldgeschiedenis, het persoonlijke met het abstracte. Zonder de inspanning van deze schrijvers om uit kampervaringen literatuur te maken, zou de holocaust vergeten zijn, of nog onvoorstelbaarder dan ze sowieso al is. Het blijkt, achttien jaar nadat het monument werd voltooid, en terwijl de holocaust-overlevenden uitsterven, allemaal weer zeer relevant en actueel. De nazi's maken zich luid in de straten van Duitsland, en in Oostenrijk heeft extreemrechts het tot in de regering gebracht.

II De aanleiding voor mijn bezoek aan Wenen is

Op de beurs in Wenen zijn de grote internationale galerieconcerns afwezig en daarmee ook de hijgerige of exclusieve sfeer die rond blue chip art kan ontstaan. Veel musea in het westen kunnen kunst van gerenommeerde kunstenaars niet meer betalen en vinden in Oost-Europa nieuw terrein

de kunstbeurs Viennacontemporary. De beurs vindt plaats in de Marx Halle, waar vroeger vee werd verhandeld, profileert zich als een poort naar Oost-Europa en heeft daarmee over jaren een identiteit opgebouwd: een brug tussen oost en west. Ik vroeg de artistiek directeur, Christina Steinbrecher-Pfandt, of de open Europese houding in het huidige politieke klimaat in Oostenrijk geen frictie oplevert? "Het zijn parallelle universa," zegt ze, "de kunst en politiek, bovendien zijn we een private kunstbeurs." Van de regering heeft ze vooralsnog geen last. De Oost-Europese oriëntatie is natuurlijkerwijs uit de dynamiek van de stad ontstaan, vanwege de geografische ligging, maar ook vanwege de vele contacten die er bestaan met het oosten. Weense galeries en musea hebben kunstenaars uit het oosten in hun programma.

Op de beurs staat elk jaar een ander land in de spotlight, dit jaar Armenië. Steinbrecher-Pfandt benadrukt dat Oost-Europa niet als homogeen gebied beschouwd kan worden. Elk land heeft zijn eigen situatie en ontwikkelingsfase, elk zijn (gebrek aan) artistieke infrastructuur. Uit Hongarije zijn tien galeries op de beurs terwijl in andere landen, zoals Letland, het (post-Sovjet) galeriemodel zoals wij dat kennen nog maar recent is ontstaan.

Careva Contemporary is een jonge galerie uit Riga die werk toont van Paula Zarina Zemane. Een schilder die vanuit een interesse in natuur, die in Letland een soort basisbehuizing is, tot kleine poëtische schilderijen komt die soms aan een landschap doen denken, soms een portret suggereren, maar meer dan dat een abstract temperament vastleggen.

Galerie Gebr. Lehmann uit Dresden toont werk van de Poolse kunstenaar Slawomir Elsner die in Berlijn werkt. In fijn kleurpotlood maakt hij interpretaties van oude schilderijen, bijvoorbeeld van een madonna van Rafael of

Paula Zarina Zemane, 'One as another 8', 2018, oil on plywood, 52 x 62 cm., courtesy Careva Contemporary, Riga

van Gerard Terborchs dame voor een bed met rode gordijnen, waarbij hij zich op licht en andere schilderkunstige aspecten concentreert. De jonge Weense galerie Sophie Tappeiner, die in 2017 opende, combineert op de beurs het werk van beeldhouwer Angelika Loderer met kleine schilderijen van Anna Schachinger. Een kronkelende aluminium sculptuur van Loderer is ontleend aan de ondergrondse

Slawomir Elsner, 'Eine Dame in weißem Atlas vor dem Bett mit roten Vorhängen (nach Ter Borch, um 1655)', 2018, Farbstift auf Papier, 39 x 27,5 cm, courtesy Galerie Gebr. Lehmann, Dresden

gang van een mol; een manier van denken die uit de Whiteread-school zou kunnen komen. De presentatie is precies en afgewogen en introduceert bijna museaal het werk van twee in Wenen werkende kunstenaars. Op de beurs in Wenen zijn de grote internationale galerieconcerns afwezig en daarmee

Angelika Loderer, 'Schüttloch', 2012, patinated aluminium, 85 x 175 x 155 cm, courtesy the artist and Sophie Tappeiner

ook de hijgerige of exclusieve sfeer die rond blue chip art kan ontstaan. Veel musea in het westen kunnen kunst van gerenommeerde kunstenaars niet meer betalen, meent Steinbrecher-Pfandt, en vinden in Oost-Europa nieuw terrein.

III In 2000 organiseerde Christoph Schlingensief in Wenen de actie 'Bitte liebt Österreich', waarvoor hij een container in de stad plaatste waarin twaalf buitenlanders verbleven en gefilmd werden. Bovenop stond een groot bord met de tekst 'Ausländer Raus'. Schlingensief creëerde een soort Big Brother-show waarin de bevolking kon meekijken en stemmen over wie van de buitenlanders afviel en wie uiteindelijk beloond zou worden met een verblijfsvergunning. Een actie die de gemoeënen bewoog en tot dagelijkse discussies op straat voor de Opera leidde. Een documentaire over Schlingensiefs actie was te zien in de

tentoonstelling 'Now Forever' in galerie Crone in de binnenstad. Ze maakte deel uit van het 'Curated By'-programma dat jaarlijks in Wenen plaatsvindt, gelijktijdig met de kunstbeurs. Ruim twintig galeries nodigden een gastcurator uit, die een tentoonstelling mocht samenstellen, dit jaar met de stad Wenen als thema. 'Now Forever' was een tentoonstelling die de vinger op een zere plek van Oostenrijk legde. Het was interessant om de video te zien, als historisch perspectief voor de huidige situatie. Toch leidde het niet tot een tentoonstelling waarin de kunst van de elf deelnemers mooi samenspeelt, of die veel inzicht bracht in de vraag wat kunst vermag tegen de achtergrond van het huidige nationalisme en anti-Europese denken. Hoewel Schlingensiefs actie sterk is in zijn absurdisme (je weet niet waarnaar je kijkt) zou in het huidige, gepolariseerde klimaat een andere toon vermoedelijk effectiever zijn.

IV Ik bezoek het atelier van Béatrice Dreux, een Franse schilder die in Oostenrijk opgroeide. Haar atelier is gelegen op een binnenhof aan de Schleifmühlgasse, het beschikt over een werkruimte en opslagkamers, waar ze me grote schilderijen uit verschillende periodes laat zien. Haar meest recente schilderijen, uit de 'Octopussy'-serie, zijn donker met vaag de contouren van een hoofd erin, of de suggestie daarvan. Gestalten, half abstract, met daarin opvallende kleuraccenten. Voor Dreux is schilderkunst verbonden met het vinden van aansluiting bij oude Europese tradities, met oervormen en de herinnering aan geloof. Ze houdt van iconen, ze houdt ook van Baselitz of de vroege Kiefer. Dreux gelooft niet in kunst die op thema's uit de actualiteit reageert. Ook in donkere tijden, meent ze, is het belangrijker dat je volhardt in je praktijk en dat je dat zo goed mogelijk doet. Ze moet maken wat bij haar past, maar haar inzet is om boven het pri-

Béatrice Dreux, 'healing octoPUSSY', 2018, acrylic and glitter on canvas, 230 x 190 cm, courtesy the artist

vate en persoonlijke uit te stijgen; met in haar geval een spirituele inzet. Hoewel dat niet altijd lukt, ontwikkelen haar schilderijen veel power als de onderliggende interesses in de verf oplossen en alles formeel ook samenwerkt.

V Bij galerie Ruberl in het eerste district wordt een tentoonstelling van Michael Horsky geopend. Een schilder die erop inzet om zijn herkomst te vinden. Eerst moet je je wortelen, dan kun je vooruit, naar een toekomst, meent hij. Daarmee doelt hij op zijn kunsthistorische voorbeelden, meer dan op het feit dat hij in Praag opgroeide voordat hij naar Wenen kwam. Zijn grote voorbeeld is Willem de Kooning en wel omdat deze schilder zich in het niet-weten waagde, in figuratie die nooit vaststaat, in de verf waarin latent inhoud verborgen ligt. De galerie toont veelal klas-

Michael Horsky, Roma, 2018, Öl auf Leinwand, 100 x 95 cm, courtesy Galerie Ruberl, Vienna

siek moderne kunstenaars uit Oostenrijk, zoals Herman Nitsch en Arnulf Rainer. In recente jaren breidde ze het programma uit naar hedendaagse kunst, zoals nu die van Horskys. Diens schilderijen zijn brutaal en lijfelijk. Mond, borsten en ogen verzelfstandigen en vermenigvuldigen zich, maar vinden ook weer onderdak in een nieuwe orde. Zwart is niet te vinden in deze werken, de motieven zijn zonder contour, waardoor het obsessieve van de dichte figuratie lichtheid behoudt. Ik zou me nog een verdere graad van abstractie en vrijheid wensen in zijn werk (in de geest van De Kooning), maar de energie en richting van het werk zijn aanstekelijk.

VI In zijn atelier in de Kaiserstrasse ontmoet ik Erwin Bohatsch. Hij is professor aan de Akademie in Wenen, waar hij de afdeling Abstrakte Malerei leidt. Bohatsch bevestigt dat het Oost-Europese accent dat op de beurs te vinden is, iets is dat natuurlijkerwijs bij de stad hoort. Ook de academie trekt veel studenten uit het oosten van Europa. In zijn eigen werk is echter een Amerikaanse invloed belangrijker, kunstenaars als Robert Motherwell en

Erwin Bohatsch, zonder titel, 2015, 250 x 200 cm, Öl, Acryl auf Leinwand, courtesy the artist and Charim Gallery, Vienna

Clyfford Still openden hem in de zeventiger jaren de ogen. Op de beurs had ik Bohatsch werk bij twee galeries zien hangen, maar hier in het ruime, stille atelier komt het vol tot zijn recht. Een Amerikaanse touch is nog altijd zichtbaar, in grote gebaren en in de gave om een enkel formeel motief verleidelijk volume te geven. Tegelijk wordt zijn werk doorkruist door een strenge en donkere modus die eerder Europees te noemen is en het werk diepte geeft. Twee krachten lijken in Bohatsch' werk steeds met elkaar te duelleren: een formeel, compositorisch motief en het intuïtieve schilderen, dat directe en ongerefecteerd is en de vorm geestkracht geeft.

VII. Een kunstbeurs nodigt doorgaans niet uit om lang bij stil te staan; het is een vluchtig event, veelal zonder dat een inhoudelijke context aan kunst wordt toegevoegd. In Wenen is dat anders, de beurs maakt een blijvende indruk. Meer dan een rondgang langs het 'Curated By'-programma in de stad lijkt ze iets te zeggen over wat Wenen als kunststad momenteel te bieden heeft. Aan de Viennacontemporary ligt een interesse in Europa ten grondslag die op grensoverschrijdende en aanhoudende verbindingen uit is, en niet alleen commerciële. De geografische focus betekent niet in de eerste plaats dat Oost-Europa gethematiseerd wordt in de kunst, maar dat aan een weefsel van contacten wordt gewerkt dat kunst mogelijk maakt, ondersteunt en in een context plaats. Dat lijkt, als antwoord op het huidige nationalisme, zinvol en effectiever dan protestkunst. Het beste wapen tegen vreemdelingenhaat is kennis maken met een vreemdeling; een individueel perspectief leren kennen. Wat de beurs impliciet ook duidelijk maakt is dat de tijd van de centralistische kunstmetropolen waar 'het' gebeurt voorbij is. Het is niet Londen of Berlijn, er zijn vele kunstcentra in Europa, dat is de rijkdom van het continent. Wenen is daar één van en neemt, tenminste eens per jaar, bewust het vreemde in zich op.

Jurriaan BENSCHOP